

פרשת "וירא" - "לא את ההר אנו כובשים, אלא את עצמנו אנו כובשים".

זאב (וזה) פרידמן

סר אדמונד הילרי (1919-2008) הכובש הראשון של הר האוורסט בשנת 1953, השאיר לנו כמורשת, משפט אלמותי: "לא את ההר אנו כובשים, אלא את עצמנו אנו כובשים".

הד למשפט מורשתי זה נמצא גם בספרו המונומנטלי "הנסיך הקטן", של אנטואן דה סנט אכזופרי (1900-1944), סופר, משורר, עיתונאי וטייס צרפתי, המתאר את ביקורו של הנסיך הקטן בכוכבו של המלך, ומבין שהמלך שולט ביקום כולו: "אילו ציוויתי על מפקד צבא לעוף מפרח אל פרח כמו פרפר, או לכתוב טרגדיה, או להפך לעוף ים, והמפקד לא היה ממלא אחר הפקודה, מי משנינו לא היה בסדר, הוא או אני? - אתה - אמר הנסיך הקטן בוודאות. נכון מאוד. "מכל אחד יש לדרוש מה שהוא יכול לתת", אמר המלך. הסמכות מבוססת בראש ובראשונה על התבונה. אם תצווה על בני עמך שישליכו את עצמם לים, הם יקומו ויעשו מהפכה. יש לי הזכות לדרוש שיצייתו לי מפני שהפקודות שלי מתקבלות על הדעת. אז מה עם השקיעה שלי? הזכיר לו הנסיך הקטן, שמעולם לא היה שוכח שאלה ששאלו - תקבל אותה, את השקיעה שלך. אדרוש זאת. אבל כיוון שאני מושל בחכמה, אחכה עד שיהיו התנאים נוחים לזה".

אנו נוכחים לא אחת, בפער שבין החלטה אסטרטגית, לבין העמידה בביצועה ויישומה באופן קבוע ומלא. אנו נוכחים לא אחת, בפער שבין הרטוריקה והצהרה, על החלטות חשובות ואסטרטגיות שקבלנו על עצמנו, לבין הפרקטיקה ביישומן.

פערים אלו מוכרים לנו בדוגמאות בחיי היום יום. כך למשל, אנו מכריזים מידי שנה, על כך, שקבלנו החלטה אסטרטגית, לשמור על בריאות גופנו ומראה גזרתנו, להתחיל במסלול הליכה קבוע שיתחיל למשל, ב 2 ק"מ, אחת לשבוע. או למשל, אנו מקבלים החלטה להיכנס למסלול דיאטה מסגנון זה או אחר, במהלך השבוע. או לדוגמא, אנו מקבלים החלטה אסטרטגית, להיות שותפים פעילים בתיקון עולם, "בעולם חסד יבנה", בקבלתנו על עצמנו, לסייע בהתנדבות, במעשה חסד שבועי או חודשי. או כאשר אנו מקבלים החלטה אסטרטגית, - "להגדיל תורה ולהאדירה" בקבלתנו על עצמנו, ללימוד שבועי קבוע במסגרת זו או אחרת. דוגמאות לא חסרות.

קורה גם בחיינו, שאנו מקבלים החלטה שמטילה עלינו אחריות אישית ואנו גם מתחילים ביישומה, והנה במסלול המחויבות, ההתמדה והמשמעת העצמית, מתגלים בקיעים במה שהחלטנו והבטחנו לעצמנו ולאחרים, ואנו יוצאים מהמסלול ולא ממשיכים במה שהחלטנו.

המכנה המשותף המאפיין דוגמאות אלו, הוא בפער המובנה, שבין הכוונות האמיתיות והטובות שלנו, שמוצאות ביטוי ברטוריקה והצהרות של מילים גבוהות, לבין הפרקטיקה והיישום הדורשים שגרה של משמעת עצמית, מחויבות והתמדה. בדרך כלל לא מעט החלטות בחיינו, "נולדות" "לפני החגים או במהלכן", באומרנו בכוונה גדולה ובהתלהבות, שאנו מתכוונים להתחיל בהן, מיד "לאחר החגים". בפרקטיקה ובמציאות הטופחת על פנינו, לא אחת יישומן של החלטות אלו נדחות, "מאחרי החגים" כאן ועכשיו, "לאחרי החגים" הבא. במקרה הטוב, אנו מתחילים ביישום ההחלטה, אך איננו מתמידים ובמקרה הפחות טוב, איננו מתחילים כלל ביישום. הפער בין קבלת החלטות אישיות לבין מחויבותנו והתמדתנו ביישומן, הוא תבנית פער מובנה בחיינו.

מדע "הפסיכולוגיה החיובית", מבית מדרשו של מרטין סליגמן, (פסיכולוג יהודי אמריקאי, יליד 1942) מציג מודל פערים בנושא דיוננו, על גבי 2 צירים. האחד, הוא ציר האתגר, והשני, הוא ציר היכולת. אם האתגר שאנו מציבים לעצמנו הוא בפער גדול וגבוה מהיכולת שלנו, אזי אנו עלולים להיכנס למצב של תסכול וייאוש ואף לדיכאון. אם היכולת שלנו היא בפער גדול וגבוה מהאתגר המוצב בפנינו, אנו עלולים להיכנס, למצב של שעמום, אדישות וחוסר ענין. סליגמן בעקבות מחקריו טוען, שלעולם, עלינו תמיד לשאוף ולהציב בפנינו אתגרים, שהם גבוהים מעל יכולותינו, אבל במידתיות, במינון ובאיזון מתאימים.

פרשתנו מלמדת אותנו שיעור מאלף, אודות תהליך של קבלת החלטות בחיים, בכל הקשור למחויבות, לעמידה ולהתמדה ביישומן של החלטותינו, אותן קבלנו על עצמנו לקיים.

בסופה של פרשת "לך לך", מתוארת דרמה בכמה מערכות: "וְשָׂרִי אֶשֶׁת אַבְרָם, לֹא יָלְדָה לוֹ; וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרַיִת, וְשָׂמָה הָגָר. וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אַבְרָם, הֲנִינָה נָא עֲצֹרְנִי ד' מִלְּדוֹת, בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי, אוֹלִי אֲבָנָה מִמֶּנָּה; וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, לְקוֹל שָׂרִי. וַתִּקַּח שָׂרִי אֶשֶׁת אַבְרָם, אֶת הָגָר הַמִּצְרַיִת שִׁפְחָתָהּ, מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים, לְשֵׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וַתֵּתֶן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁה, לוֹ לְאִשָּׁה. וַיָּבֵא אֶל-הָגָר, וַתְּהַר; וַתֵּרָא כִּי הָרְתָהּ, וַתִּקַּל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ. וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אַבְרָם, חֲמִסִּי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נִתְתִּי שִׁפְחָתִי בְּחִיקָךָ, וַתֵּרָא כִּי הָרְתָהּ וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ; וַיִּשְׁפֹּט ד', בֵּינִי וּבֵינֶיךָ. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל שָׂרִי, הֲנִינָה שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עֹשֵׂי לָהּ, הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ; וַתַּעֲנֶה שָׂרִי, וַתְּבָרַח מִפְּנֵיהָ. וַיִּמְצָאָהּ מְלֹאָךְ ד', עַל עֵין הַמַּיִם בְּמִדְבָּר: עַל הָעַיִן, בְּדֶרֶךְ שׁוּר. וַיֹּאמֶר, הָגָר שִׁפְחַת שָׂרִי אִי מִזֶּה בָּאת וְאָנָּה תִּלְכִּי; וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרִי גְּבִרְתִּי, אֲנֹכִי בְּרַחַת. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֹאָךְ ד', שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתְּךָ, וְהִתְעַנִּי, תַּחַת יָדֶיךָ. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֹאָךְ ד', הֲרָבָה אֲרָבָה אֶת זְרַעְךָ, וְלֹא יִסְפָּר, מִרְבּוֹ. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֹאָךְ ד', הֲנִינָךְ הָרָה וְיִלְדֶּךָ בּוֹ, וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמַעְאֵל, כִּי שָׁמַע ד' אֶל-עֲנֶיךָ. וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם, בּוֹ; וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם-בְּנֹו אֲשֶׁר יָלְדָהּ הָגָר, יִשְׁמַעְאֵל". (טז', אי-ו').

בפרשתנו נמשכת הדרמה: "וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת-בְּנֵי-הָגָר הַמִּצְרַיִת, אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק. וַתֹּאמֶר, לְאַבְרָהָם, גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת, וְאֶת-בְּנֵיהָ: כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת, עִם בְּנֵי עַם צִפְחָק. וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד, בְּעֵינֵי אַבְרָהָם, עַל, אוֹדוֹת בְּנֹו. (כא', טו'-יא').

שרה אמנו שמאופיינת בפרשות "לך לך" ו"ורא" כאשת חסד של ממש, במעשיה הנאצלים בגיור והדבקות בבעלה אברהם במסע לארץ ישראל וגם בהכנסת האורחים הנדיבה של האורחים הזרים שהיו מלאכים, זוכה לביקורת של ממש מפרשנינו השונים.

הרמב"ן (רבי משה בן נחמן, 1194-1270) בביקורתו הנוקבת: "חטאה אמנו שרה בעינוי הזה וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ד' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי".

הרד"ק (רבי זוד בן יוסף קמחי, 1160-1236) מרחיק לכת בביקורתו: " זה שעשתה שרי לא היה טוב בעיני האל כמו שאמר המלאך להגר: "כי שמע ד' אל עניך, והשיב לה (להגר)ברכה תחת עניה וכל זה הסיפור נכתב בתורה לקנות אדם ממנו המידות הטובות ולהרחיק הרעות.....ולא נהגה שרי בזה (בעינוי של הגר) לא למידת מוסר ולא למידת חסידות...היה ראוי לה למשוך את ידה לכבודו ולא לענותה. ולא מידת חסידות ונפש טובה, כי אין ראוי לאדם, לעשות כל יכולתו, במה שתחת ידו....ומה שעשתה שרי לא היה טוב בעיני האל".

תמרור האזהרה עבורנו, מהתנהגותה של שרה כלפי הגר וישמעאל, מורה לנו את החשיבות לעמוד בהחלטות שאנו מקבלים על עצמנו ולהתמיד בקיומן. שרה קבלה החלטה אסטרטגית אמיצה, לקיים את זרעו של אברהם והמשכיותו, בקבלתה החלטה טקטית נועזת, הראויה לכל שבת, בהציעה לבעלה אברהם, לקחת את הגר לאשה ולהיבנות ממנה. אך בהמשך, כמו "במבצע מתגלגל", כאשר האיזון המשפחתי נראה כמתערער, שרה נסוגה מהחלטתה ב 180 מעלות, ולוחצת על אברהם לגרש מהבית את הגר ובנה ישמעאל.

נחמה ליבוביץ (1905-1997) מחדדת תמרור אזהרה זה בדבריה הנפלאים: "אולי רצתה התורה ללמדנו, כי המתמתח מעל לקומת אנוש ומקבל על עצמו משימות שמעל לכוחו, ייטיב לשאול עצמו תחילה, אם יוכל לעמוד בהן עד הסוף, שאם לא כן, מוטב לו לאדם שיחיה לפי כוחותיו ולפי הנדרש ממנו, כי אם רגע יעלה מעלה ביכולת הוויתור ובהבאת קורבן ובכבישת כל יצר אנושי וכל מאוייו, שאם לא יוכל גם לשהות על אותם רוכסי ההרים שאליהם טיפס והגיע לרגע, סכנה שיפול מטה מטה בהרבה ממה שהיה בזמן היותו במישור... כאן נזף הרמב"ן חמורות, באלה המשתכרים בהחלטותיהם הנדיבות, בהתעוררות רוחם לקראת כל טוב ואצילי, בהתחלתיים האמיצות, החלטות שאין עמהן הגשמה, התחלות שאין עמן המשך, התעוררות והתלקחות, אשר סופם דעיכה ושקיעה. הן לו לא רצתה שרה לכבוש יצרה, להתגבר על כל רגש ושמץ של קנאה בצרתה (הגר), לו לא העפילה לדרגה על אנושית זו- לא הייתה נופלת לחטא של "ותענה שרי"- ולא היה נולד מי שהוא ובניו, הנם רצועת מרדות לישראל עד היום הזה ".

מעניין לראות בהפטרה לפרשתנו, דוגמא שונה וחיובית לנושא דיונונו בדמותה של "האישה האחת": וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׂי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל אֱלֹשֶׁעַ לֵאמֹר, עֲבָדְךָ אִישִׁי מֵת, וְאַתָּה יָדַעְתָּ, כִּי עֲבָדְךָ הָיָה יָרָא אֶת ד' ; וְהַנְּשָׂה בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדָי לּוֹ, לְעֲבָדִים. וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלֹשֶׁעַ, מָה אֶעֱשֶׂה-לָּךְ, הַגִּידִי לִי, מָה יֵשׁ לְכִי (לָךְ) בְּבֵית ; וַתֹּאמֶר, אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בְּבֵית, כִּי, אִם אֶסּוּף שָׁמֹן. וַיֹּאמֶר, לְכִי שְׂאֲלִי לָךְ פְּלִים מִן הַחוּץ, מֵאֵת, כָּל שְׂכַנְכִי (שְׂכַנְיָךְ) פְּלִים רַקִּים, אֶל תִּמְעִיטִי. וּבֵאת, וְסָגַרְתְּ הַדְּלֵת בְּעֵדְךָ וּבְעֵד בְּנִיךָ, וְיִצְקֶתָ, עַל כָּל-הַפְּלִים הָאֵלֶּה ; וְהִמְלֵא, תְּסִיעֵי. וַתֵּלֶךְ, מֵאֵתוֹ, וַתִּסְגֹּר הַדְּלֵת, בְּעֵדָה וּבְעֵד בְּנִיךָ ; הִם מְגִישִׁים אֵלֶיהָ, וְהִיא מֵיִצְקֶת (מוֹצֶקֶת). וַיְהִי כִּמְלֵאת הַפְּלִים, וַתֹּאמֶר אֶל בְּנֵה הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד פְּלִי, וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ, אֵין עוֹד פְּלִי ; וַיַּעֲמֵד, הַשָּׁמֹן. וַתִּבֹּא, וַתִּגְדֹּל לְאִישׁ הָאֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר לְכִי מְכָרִי אֶת-הַשָּׁמֹן, וְשִׁלְמִי אֶת-נִשְׁכִּי (נִשְׁכָּךְ) ; וְאַתָּה בְּנִיכִי (וּבְנִיךָ), תִּחְיֶי בְּנוֹתְר. (מלכים ב', ד', א-ו).

"האישה האחת" מקבלת החלטה לעמוד במטלה שמוטלת עליה על ידי הנביא אלישע. זה דרש ממנה אמונה, התמדה ומשמעת עצמית, לשאול כלים ולמלא אותם. הכול תלוי בה. היא יכלה להישבר ולהתייאש ואולי ליפול ולנטוש את המשימה שקיבלה על עצמה, אבל היא נחושה ומתמידה, היא לוקחת אחריות על החלטה שקיבלה ובסוף מגיעה למבחן התוצאה וליעד הסופי.

האירוע המכונן של ציר : שרה - אברהם - הגר, מלמדנו שיעור מאלף בקבלת החלטות שדורשות מעמנו שליטה, חוסן, משמעת והתמדה. עדיף לחשוב פעמיים ולא להיחפז, טרם אנו מקבלים על עצמנו החלטות שלא נעמוד בהם. במיוחד באותן החלטות שמשפיעות על גורל זולתנו.

המתודולוגיה העוסקת בתהליך קבלת החלטות, מציבה בפנינו טרם קבלת החלטה, שני נדבכים חשובים : האחד, בדיקת היתכנות (Feasibility Test), כלומר, בדיקה מראש של הפרמטרים שמאפשרים או לא מאפשרים יישום החלטה. והשני, ניתוח מראש של בעיות פוטנציאליות שעשויות או עלולות להתרחש (Potential Problems Analysis – PPA) משהו הדומה לשימוש מוקדם במעין WAZE, הרואה מה שאנו לא רואים מראש, בקבלת החלטה על חישוב מסלול נסיעה, מיעד אחד ליעד שאליו אנו רוצים להגיע.

עלינו לזהות מראש אם קיים פער לא סביר בין האתגר שאנו מציבים לעצמנו לבין יכולתנו לממשו. כאשר כבר קבלנו החלטה במודעות ולא בלחץ, תוך בדיקת התכנות וניתוח בעיות פוטנציאליות. כאן המבחן האמיתי שלנו, בהתמדה ובמשמעת העצמית, אל מול גורמים מעכבים, או פיתויים ויצר הרע, שאורבים לנו בדרך ומנסים להשפיע עלינו לסגת.

הכול בראש והכול נתון בידינו.

סר אדמונד הילרי, צדק: " לא את ההר אנו כובשים, אלא את עצמנו אנו כובשים".